

Marcela Gbúrová: Politika v jazyku. Jazyk v politike. Politologicko-historická analýza novely jazykového zákona.

Bratislava 2009, 232 s. ISBN: 978-80-88858-50-8

Práca Marcely Gbúrovej je vecnou, vedecky fundovanou a ucelenou odpoveďou na práce maďarských historikov, politológov a v neposlednej miere aj popredných politikov, ktorá doteraz v našej vedeckej spisbe absentovala¹. Súčasne publikácia predstavuje významný príspevok k teóriám a konceptom národa, národnosti, respektíve (etnickej) menšiny tak z metodologického ako aj politologického hľadiska. Na rozdiel od maďarských autorov sa slovenské spoločenskovedné publikácie nevenovali dostatočným spôsobom analýze týchto pojmov v kontexte dobového myslenia a politického diania. Po obsahovej a metodologickej stránke má práca niekoľko rovín výkladu a autorka v nej interpretuje viacero navzájom sa prelínajúcich vzťahových dimenzií. V prvých častiach, ktoré nasledujú po úvode a prvej časti *Politické pozadie rozvoja slovenského jazyka v jeho predspisovnom období (od 9. storočia do roku 1787)*, *Slovenské politické myslenie a rozvoj slovenského jazyka v jeho spisovnom období (1787 – 1918)*; *Spisovné obdobie v podmienkach Československa (1918 – 1992)* ide o vzťah slovensko-český a slovensko-maďarský. V časti *Jazyková politika v období samostatnej Slovenskej republiky po roku 1993* analyzuje predovšetkým slovensko-maďarské vzťahy, ich politické determinanty a dôsledky.

Na úvod Marcela Gbúrová komentuje dve podoby vedeckej analýzy jazyka: ideologizovanú a neideologizovanú. Podľa nej do ideologizovaného prístupu má čo povedať politická moc, ona sama sa v knihe zameriava na tézu, že vývin spisovného slovenského jazyka bol súčasťou politického, sociálneho a kultúrneho vývoja slovenského národa a jeho identity. V tomto zmysle prínos publikácie spočíva v tom, že autorka používa nové termíny – ako napr. jazyková eurointegračná modernita – a rozvíja ich v politickej rovine. Umožňuje jej to sústrediť sa na detailnú analýzu kodifikácie slovenského jazyka v 18. a 19. storočí, a v neskorších obdobiach v 20. a 21. storočí na charakteristiku slovenského jazykového zákonodarstva v podmienkach transformácie a etablovania sa (post)modernej Slovenskej republiky².

¹ Tým myslím aj autorov patriacich na Slovensku k maďarskej menšine.

² Autorka sa stotožňuje s názorom J. Dolníka, že presadenie a upevňovanie spisovného jazyka bolo pre Slovákov a ich identitu životne dôležitou otázkou podobne ako pre ostatné stredoeurópske národy. V tomto zmysle sa zamýšľa aj nad formou EÚ z aspektu zabránenia šírenia nacionalistických ideológií, teda či je pre ňu vhodnejšia forma superštátu alebo konfederácie. Poukazuje na tú skutočnosť, že napriek tomu, že sa EÚ usiluje tak rôznymi mechanizmami ako aj finančnými subvenciami o zachovanie etnickej rôznorodosti, európsky integračný proces neznamená automaticky aj posilňovanie európskej identity.

Práca je rozdelená do hore uvedených 4 kapitol. V prvej kapitole s názvom *Politické pozadie rozvoja slovenského jazyka v jeho predpisovnom období (od 9. storočia do roku 1787)* sa autorka koncentruje na politické dianie, ktoré ovplyvňovalo rozvoj slovenského jazyka v období pred rokom 1787. Stručne charakterizuje mocensko-politické a spoločenské pozadie, v ktorom prebiehal vývoj slovenského jazyka až po kodifikáciu bernolákovčiny v roku 1787. V tomto období mala z príbuzných jazykov na kodifikáciu spisovnej slovenčiny najväčší vplyv čeština.

V druhej kapitole *Slovenské politické myslenie a rozvoj slovenského jazyka v jeho spisovnom období (1787 – 1918)* analyzuje kodifikáciu spisovnej slovenčiny v období absolutizmu a špecifickej podoby osvietenstva charakteristickou pre Habsburskú monarchiu. Konceptia spisovnej slovenčiny vychádzala zo zásad „zdravého rozumu“. Bernolákovčina recipovala predovšetkým jazyk vzdelancov – vtedajšej slovenskej elity na západnom Slovensku a stala sa jedným zo štyroch oficiálnych jazykov v Uhorsku. Štúrovské obdobie, ktorého hlavným predstaviteľom bol Ľudovít Štúr, interpretuje autorka okrem iného ako vývinovú etapu slovenského jazyka, v ktorej sa vyčlenila slovenčina voči češtine. V tejto kapitole sa detailne zaoberá Štúrovou vedeckou spisbou s cieľom vytypovať a zovšeobecniť politický a identifikačný rámec jeho snáh pri kodifikácii slovenčiny. Analyzuje význam kodifikácie jeho variantu spisovnej slovenčiny z hľadiska národno-emancipačného a považuje Štúra za jednu zo zakladateľských osobností slovenských národno-politických dejín. Štúr podľa nej formuloval svoj národotvorný program v kontexte vzťahu všeobecného a individuálneho, konkrétne, vo vzťahu Slovanstva a slovenskosti, po politickej stránke sa venoval otázke vzťahu občana a pospolitosti. Jazyk zohrával v Štúrovej koncepcii dôležitú úlohu ako prvok kolektívnej súdržnosti – jazyk už nie je len vecou elity, je to „najbyťostnejší prejav národnej identity“³. Národ bol pre Štúra najdôležitejšou kategóriou a chápal ho – vychádzajúc z politickej reality Uhorska – z aspektu existencie jednoty v rozmanitostiach⁴. Práve toto Štúrovo chápanie národa považuje autorka za významný posun v dobovom chápaní národa ako politického spoločenstva a zdôrazňuje, že Štúr tým, že posunul do popredia jazykovú dimenziu otvoril proces kultúrnej fázy formovania národa ako sociálno-etnického celku. Súčasne Štúr prikladal veľký význam „dejinnosti“. História chápal ako spôsob akým sa môže jednotlivec stať súčasťou reality a prekonávať problémy vyplývajúce z jej neustálych a dynamických zmien. Podľa autorky Štúrovi automaticky vyplynulo z jeho filozofickej koncepcie aj chápanie slovenského jazyka ako delimitácie vo vzťa-

³ Cit. podľa Marcela Gbúrová: *Politika v jazyku. Jazyk v politike. Politologicko-historická analýza novely jazykového zákona*. Bratislava 2009, s. 15.

⁴ *Ibidem*, s. 15.

hu ku štruktúre geneticky blízkeho českého jazyka, čo malo za následok radikálne sa odpútanie od češtiny a nepripúšťanie slovenčiny ako variantu českého jazyka. V tejto časti sa autorka dotýka aj postavenia maďarčiny v Uhorsku, ktorý mal slúžiť ako nástroj etnokultúrnej homogenizácie, čo podľa nej znamenalo, že z predpokladanej etnickej modernizácie sa stala lingvistická unifikácia.

V nasledujúcej kapitole *Spisovné obdobie v podmienkach Československa (1918 – 1992) v kontexte dobovej politiky* sa autorka zaoberá postavením a rozvojom spisovnej slovenčiny v podmienkach demokratických zmien po roku 1918. Toto obdobie chápe ako pozitívny rámec pre rozvoj slovenskej identity. Ako negatívne fenomény a brzdy pre rozvoj slovenskej emancipácie uvádza oživenie unifikačnej čechoslovakistickej teórie, politiku maďarských menšinových politických strán po stanovení hraníc po podpísaní Trianonskej dohody. Táto kapitola je rozčlenená chronologicky a obsahovo na 3 podkapitoly: 1918 – 1940; 1940 – 1968; 1968 – 1992. Z metodologického hľadiska je prínosný autorkin uhol pohľadu, v rámci ktorého podrobne mapuje vzťah jazyka/ národnostných problémov na jednej strane a politických a kultúrnych vzťahov na strane druhej ako aj ich vzájomné styčné body, v ktorých sa prelína občianska rovina a národno-emancipačný rozmer.

V poslednej kapitole *Jazyková politika v období samostatnej Slovenskej republiky po roku 1993* sa autorka orientuje predovšetkým na tie aspekty rozvoja slovenskej identity, ktoré sú relevantné v rámci spolužitia majority a minority. Najviac ju v tomto kontexte zaujíma slovenské jazykové zákonodarstvo a maďarské legislatívne návrhy. Analyzuje aj vízie jednotlivcov (Béla Bugár) na možnú formu menšinovej (ko)existencie, jej inštitucionalizáciu a strategické plány ako to dosiahnuť. Príloha dokumentov (Zákon o štátnom jazyku a Zásady Vlády Slovenskej republiky k zákonu o štátnom jazyku), ktoré sú v publikácii uvedené popri slovenčine aj v anglickom a maďarskom jazyku, ilustratívne dopĺňa autorkine konštatovania v texte poslednej kapitoly.

Autorka v publikácii pútavo spracováva úlohu jazyka na pozadí filozofických a spoločensko-politických myšlienok a trendov daného obdobia. Je to systematicky členená práca, ktorej kapitoly síce nie vždy rešpektujú uznávanú chronológiu, ale zaujímavým spôsobom reflektujú vývoj jazyka, určujúce medzníky, jeho možnosti, úlohy a ciele, ktoré v danej etape spoločensko-politického vývoja na slovenskom území zastával. Autorkina analýza je postavená z heuristického a metodologického hľadiska na serióznom a detailnom štúdiu tak dobovej, ako aj súčasnej spoločenskovednej literatúry, dokumentov, článkov, ale aj prístupných internetových zdrojov. Autorka kriticky analyzuje úlohu jazyka a jeho význam pre formovanie slovenskej identity a pevného miesta slovenského národa v dejinách strednej Európy. Ako pozitívum treba privítať tú časť publikácie, ktorá sa detailne zaoberá vzťahom jazyka a politiky od vzniku SR v roku 1993 až do súčasnosti. Táto kapitola je vzhľadom na pro-

fesionálne zameranie autorky najobsiahlejšia a venovaná vývoju slovenského jazyka a s tým spojenému zákonodarstvu po roku 1989, respektíve po roku 1992. Určitá obsahová a metodologická nevyváženosť publikácie – esenciálne poňatie⁵ strieda prílišná faktografia – je spôsobená najmä zložitosťou témy a ambíciou autorky spracovať ju v takom rozsiahlom časovom zábere. Nakoľko však výskum danej problematiky o vzťahu jazyka a politiky je na Slovensku len v začiatkoch, chápeme publikáciu Marcely Gbúrovej ako pilotné dielo, v ktorom autorka otvára pred zainteresovaným čitateľom veľa zaujímavých problémových okruhov a otázok na zamyslenie, pričom k mnohým z nich zaujíma kritické a vedecky objektívne stanovisko. Z tohto hľadiska by snád' bolo pre budúci výskum v tejto oblasti prínosné detailnejšie sa sústrediť na kratšie obdobie a zmapovať napr. aj vystúpenia poslancov v parlamente. Sústrediť sa aj na úlohu jazyka v politike a jeho rétorickú manipuláciu pri vystúpeniach jednotlivých politických predstaviteľov, v komentároch v médiách a v článkoch uverejnených v mienkotvorných denníkoch a tlači.

Knihu Marcely Gbúrovej *Politika v jazyku. Jazyk v politike* odporúčame do pozornosti odbornej verejnosti, vysokoškolským študentom, ako aj politickým a občianskym subjektom, ktoré sa týmito otázkami zaoberajú.

Zuzana Poláčková

⁵ Esenciálne poňatie, ako aj konceptualizáciu a aplikáciu naciologických pojmov chápeme v pozitívnom slova zmysle, nakoľko čitateľovi umožňujú lepšie pochopiť sebaidentifikačný proces Slovákov.